

A TANULÓK SZOCIÁLIS ÉS KULTURÁLIS
HELYZETÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA
EGY VIDÉKI GIMNÁZIUMBAN

Szocialista pedagógiánk alapvető elvként fogadja el, hogy a közvetlen környezetnek nagy szerepe van a tanulók testi és szellemi fejlődésében. A tanulók közvetlen környezetének igen fontos részeként tekinthetők azok a szociális és kulturális viszonyok, amelyekben tanulóink élnek.¹ E kérdés jelentőségének felismerése ellenére pedagógiai irodalmunk nélkülözötte a tanulók közvetlen környezetére vonatkozó vizsgálatokat.

A felszabadulás előtti viszonyokhoz képest megtett fejlődésünk és e felett érzett elégedettségünk azt a benyomást keltette, hogy e téren nem lehet több feladatunk. Pedig a társadalmi környezet, mely döntő változásokon ment keresztül, és alapjában más feltételeket teremtett tanulófjúságunk fejlődése számára, a közvetlen környezet vonatkozásában. számos további feladatot hagyott. Nyilvánvaló, hogy a továbbiakban már nem elégedhetünk meg azzal, hogy ismételten² feltárjuk a társadalom jellegéből eredő szociális nyomorúságot, és levonjuk az ebből eredő pedagógiai következményeket, amelyek a Horthy-rendszer tanulófjúságának egy részét érték. A jövőben már kísérletet kell tennünk arra is, hogy megállapítsuk azokat a változásokat, amelyek társadalmi fejlődésünk, életszínvonalunk emelkedése folytán a tanulók közvetlen környezetében előálltak, s levonjuk belőlük a megfelelő pedagógiai következtetéseket. A tanulóink szociális helyzetére vonatkozó vizsgálódásoknak egyre inkább nem történeti, hanem pedagógiai jellegűeknek kell lenniök. Elért eredményeink ugyanis egyre nyilvánvalóbbak, egyre magától értetődőbbek, s egyre kevesebb bizonyításra szorulnak. Távlatos feladatunk tehát e téren elsősorban csak az lehet, hogy a marxista szociológia módszerével³ mind nagyobb és nagyobb körben vizsgáljuk azokat a pedagógiai hatásokat, melyek a szülők, illetve a tanulók megváltozott szociális helyzetéből erednek.

Még akkor is, ha feltételezzük, hogy ezek a viszonyok már minden szempontból a legkedvezőbbek, számtalan vizsgálódási területünk lehet. Gondoljunk itt csak arra, hogy nevelési tervjavaslatunk egész sor követelményének megvalósítása a tanulóknál bizonyos szociális szintet feltételez (pl. rádióhallgatás, mozilátogatás, újságolvasás, kirándulás, fényképezés stb.), ugyanakkor azonban csak kevés adatunk van arról, hogy ezek a lehetőségek milyen

¹ ÁGOSTON GYÖRGY: Pedagógia. I. A nevelés elmélete. I. rész. Bp. 1959. 100–101. p.

² PI. GÁBOR ISTVÁN: Pedagógus és gyermekszers Magyarországon. Köznevelés, 1960. 23/24. sz., JÁKI L. A. munkásság és szegényparasztság gyermekeinek helyzete a Horthy-rendszer iskoláiban. Ped. Szle. 1960. 4. sz.

³ Lásd a marxista szociológiáról; KULCSÁR ISTVÁN: A marxista szociológia és az empirikus társadalomkutatás. Magyar Filozófiai Szemle 1961. 3. sz.

mértékben állnak tanulóifjúságunk rendelkezésére. Más oldalról nézve pedig éppen ilyen jellegű ismereteink hiányában csak bátortalanul, vagy egyáltalán nem támaszkodhatunk olyan nevelési lehetőségekre, amelyek a tanulók nagyrésznél szüleik kedvező anyagi helyzete folytán már adóttak (pl. televízió). Elért eredményeink mellett azonban nyilvánvalóan még számos olyan — az adott gazdasági helyzetből adódó — megoldatlan szociális kérdés van, amely kedvezőtlenül befolyásolhatja tanulóink életét (pl. bejáró tanulók helyzete, lakásviszonyok, szülők műveltsége stb.). Természetesen a differenciált kimunkálást igénylő és számos más kérdéssel összefüggő probléma feltárására, vagy a feltárás módszereinek elemzésére itt nem vállalkozhatunk. Az alábbi tanulmány csupán — egy elsősorban történeti összehasonlító jellegű — nagyobb felmérés anyagának egy részét tartalmazza. Vizsgálódásunkat a hatvani gimnáziumban végeztük. Az iskola kiválasztását az indokolta, hogy a kevésszámú értékes egykorú felmérésekből ennek a gimnáziumnak az 1935/36-ban készült felmérése^{4,5} látszott legalkalmasabbnak összehasonlításra. Ugyanakkor az iskola jellege, társadalmi összetétele is különösen szerencsésnek látszott. Nem választhattunk ugyanis egyházi iskolát, magas tandíjjal működő magániskolát, sőt még olyan várost sem, ahol több középiskola működött, mert ez már a tanulók fokozott társadalmi szelekcióját jelentette, s így az összehasonlítás realitása csökkent volna.

A vizsgálat módszerül az ilyen vizsgálatoknál általánosan elfogadott és leggazdaságosabb módszert, az írásos kérdőíves felmérést alkalmaztuk.⁶ Az ilyen vizsgálatoknál szükséges mennyiségi adatok (természetesen bizonyos hibalehetőségek fenntartásával) rögzítésére az írásbeli felmérés az adatok utólagos ellenőrzése után is alkalmasnak mutatkozott.⁷ E módszer alkalmazása annál is inkább indokolt volt, mert az összehasonlítást lehetővé tevő, 1936-ban végzett vizsgálat ugyancsak írásos felmérés alapján történt.⁸ Itt

⁴ DR. IGNÁCZY BÉLA — akinek értékes közreműködéséért ezúton mondunk köszönetet — a gimnázium 1935/36. évi értesítőjében közzétett tanulmányát (*Intézetünk növendékeinek szociális és tanulmányi viszonyai* 3—35. p.) vettük vizsgálatunk alapjául.

⁵ Az iskolai szociográfiai felvételek történetével kapcsolatban használhatóbb és ismertebb feldolgozások a következők: BARTÓCZ JÓZSEF: Diákszociográfia a nevelés szolgálatában. Kereskedelmi Szakoktatás, 1936/37. 18—24. p., KOVALOVSKY MIKLÓS: A pestszentlőrinczi kereskedelmi iskola társadalomrajza. A pestszentlőrinczi m. kir. állami fiú felső kereskedelmi iskola és a pestszentlőrinczi községi női kereskedelmi szaktanfolyam évkönyve az 1939/40. iskolai évről. Pestszentlőrincz, 1940. JANKOVITS MIKLÓS: Néhány adat egy fővárosi népiskola nevelésügyi állapotrajzából. Társadalomtudomány, 1942. 400—412. p., Uő. Iskolai nevelésügyi állapotrajzok jelentősége a nevelésben. MP 1942. 207—232. p. Uő. A fővárosi gyermekek népiskolából való kiemelkedésének szociális tényezői. Társadalomtudomány, 1944. 57—78. p., ZIMÁNDI PIUSZ: Tanulóink kulturális viszonyai. A gödöllői premontrai kanonokrend gödöllői gimnáziumának és szent, Norbert nevelőintézetének értesítője az 1939/40. iskolai évről. Bp. 1938., NÉMETH LÁSZLÓ: A Medve utcai polgári. Iskola és Egészség 1937. évf., TÁCSI SZABÓ GYÖZÖ: Gimnáziumunk társadalomrajza. A kiskunhalasi ref. Szilárdy Áron gimnázium évkönyve az 1940/41. iskolai évről. Kiskunhalas, 1941.

⁶ Az írásbeli felmérés kutatómódszertani kérdéseiről lásd *Faludi Szilárd*: Kutatómódszertani vita a PTI-ben a „felmérésről” című közleményét. Ped. Szle. 1960. 11 sz. 1026—1031. p.

⁷ Az összesítés adatait összehasonlítottuk a több ponton azonos kérdéseket tartalmazó iskolai statisztikai adatokkal. Vizsgálatunk alkalmával tájékozódó jellegű beszélgetéseink a tanulókkal megerősítették a felmérés során szerzett adatokat.

⁸ A felmérés megszervezésében és lebonyolításában aktív résztvevő — jelenleg is a hatvani gimnáziumban működő — DR. IGNÁCZY BÉLA még a részletkérdésekben is vigyázott a feltételek azonosságára.

szükséges még megjegyezni, hogy kérdésfeltevésünknel messzemenően igyekeztünk az 1936-ban végzett vizsgálat anyagát figyelembe venni, még akkor is, ha azok ma már további differenciálást igényeltek volna. Vizsgálatunk történeti összehasonlító jellegénél fogva ott, ahol erre mód van, utalunk más forrásokból merített adatokra is.

Családi viszonyok

A tanulók környezetéhez szorosan — talán elsősorban — hozzátartozik a *család*. A család, mely biztosítja az anyagi ellátottságot, kulturális és általános légkörével, ha nem is meghatározóan, de nagymértékben kihat a tanuló életére. Ezért felmérésünk során igyekeztünk képet kapni a tanulók családi viszonyairól. Ennek érdekében az iskolai statisztika alapján megvizsgáltuk a tanulók szociális összetételét, a szülők foglalkozását, a szülők iskolai végzettségét, a szülők szociális megoszlását és a testvérek számát egybevetve a tanulók előmenetelével, valamint azt, hogy a tanulók hány százaléka félárva vagy árva, hány tanulónak van nevelőszülője stb.

A tanulók szociális megoszlása az 1960/61. tanévben

Származás	szám	%
Munkás	478	56,6
Paraszt	115	13,8
Értelmiségi	84	9,7
Alkalmazott	109	12,9
Egyéb	56	6,7
Osztályid.	3	0,3
Összesen:	845	100,0

A közölt táblázatok szerint a szülők iskolai végzettsége lényegesen befolyásolja a tanulók előmenetelét. E káros és számos további feladatot jelentő tény annál is inkább feltűnő, mert a felszabadulás előtt éppen az ellenkezőjét tapasztalták.^{9,10} A látszólag paradox jelenséget csak azzal magyarázhatjuk — és ezt a későbbiekben még érintjük —, hogy a felszabadulás előtt az alacsonyabb iskolai végzettségű, legtöbbször rossz szociális körülmények között élő szülők csak nagyon ritkán, abban az esetben taníthatatták tovább gyermekeiket, ha ezek átlagon felüli képességekkel rendelkeztek. Ma a felvételnél ilyen szelekció nem érvényesül, viszont a tanulás

⁹ BARTÓCZ i. m. 21. p.

¹⁰ BARANYAI ERZSÉBET: Milyen a mai magyar egyetemi hallgató? Adatok a magyar egyetemi és főiskolai leányifjúság lelki alkatahoz (Bp. 1936) c. munkájában érdekes adatokat közöl a szülők végzettsége és az egyetemi hallgatók tanulmányi előmenetele közötti összefüggésre.

folyamán a szülők előképzettsége, — mely ma már nem jelent egyben szociális viszonyt is — befolyásolja a tanuló előmenetelét (pl. segítség a tanulásban, a tanulás nehézségeinek megértése stb.).

A tanulók testvéreinek, illetve azok számának vizsgálata a következő eredményt adja :

Testvérek száma	1936	1961
Egyke	24,0	22,2
1	37,0	40,2
2	23,0	23,7
3	11,0	8,1
4		3,3
5	5,0	
6		2,5
Ennél több ...		

Egyes régebbi feldolgozások a tanulók testvéreinek száma és a tanulmányi eredmény közötti összefüggések vizsgálatánál több esetben azt észlelték, hogy a többtestvéres tanulóknak kedvezőbb a tanulmányi eredménye az egykéknél. Ezt ugyancsak azzal magyarázhatjuk, hogy régebben¹¹ a sokgyermekes családok nagy nehézségek árán, csak a család legkiválóbb képességű gyermekét taníttatták tovább, míg ma feltételezhetően a testvérek száma ilyen szelektálást nem jelent. Ezt bizonyítja, hogy az egykék között 11%, az öt testvérral rendelkezőknél 10% volt jeles tanuló. Ugyanígy a bukottaknál az egykék 7%-ban, a három testvéres tanulók 9%-ban részesednek. A minimális eltérés merészebb következtetések levonását nem teszi lehetővé.

Végül pedagógiai szempontból nem lehet érdektelen a családok belső helyzetének vizsgálata sem. A mai adatoknak az 1936-os adatokkal való egybevetése viszonylag kedvező állapotokat mutat. Annak ellenére, hogy a II. világháború a felső osztályos tanulóknál még éreztette hatását, a tanulók 92,4%-ának élnek a szülei. 53 tanulónak (6,6%) nem él az édesapja, és 8 tanulónak (1%) nem él az édesanyja. Mostoha anya neveli a tanulók 1,4%-át, mostoha apa 1%-át, nevelőszülő 0,5%-át, nagyszülők 0,8%-át. Ez elsősorban a Budapesten, vagy távolabb dolgozóknál, valamint a MÁV alkalmazásában álló vasutas szülők gyermekeinél mutatkozik. (Az össz-tanulólétszámot figyelembevéve az apák 18%-a dolgozik a MÁV-nál.)

A tanulók szüleinek foglalkozásánál természetesen alkalmazkodnunk kellett — az összehasonlítás megkönnyítése végett — az 1936-os felmérés kategóriáihoz.

¹¹ IGNÁCZY BÉLA i. m. 6—7. p.

A tanulók édesapjának foglalkozása

Foglalkozás	1936	1961
	%	%
Földbirtokos, gyáros	1,2	0,0
Tisztviselő, értelmiségi	23,7	14,5
Altiszt, alkalmazott	42,2	34,7
Kisbirtokos, földműves	5,3	14,2
Iparos, munkás	13,2	30,8
Napszámos, alkalmi munkás ...	2,1	5,8
Kereskedő	9,6	0,0
Ism.	2,7	0,0
Összesen:	100,0	100,0

Legkiemelkedőbb — bár nem ismeretlen — a munkás és földműves foglalkozású szülők gyermekeinek kedvező mértékű emelkedése. (Az anya foglalkozásánál nincs mód az összehasonlításra, így tájékoztatásul csak az 1961. évi adatokat közöljük: 66% háztartásbeli, 2% munkás, 9% értelmiségi, 12% alkalmazott munkakörben dolgozott.)

A szülők foglalkozásának vizsgálatánál pedagógiai szempontból minket elsősorban az érdekelt, hogy a szülők iskolai végzettsége milyen mértékben befolyásolja a tanulók iskolai előmenetelét.

Tanulók előmenetele az apa iskolai végzettsége alapján

Apa isk. végzettsége	Tanuló előmenetele					Összesen
	5	4	3	2	1	
0—IV. elemi	6,5	20,0	39,0	22,5	12,0	100%
IV—VIII. elemi	9,6	21,0	38,2	12,0	9,2	100%
IV. középiskola	8,4	30,5	39,0	15,0	7,1	100%
Érettségi	19,0	32,0	36,0	9,0	4,0	100%
Egyetem	32,0	28,0	32,0	8,0	—	100%

Tanulók előmenetele az anya iskolai végzettsége alapján, 1961.

Anya isk. végzettsége	Tanuló előmenetele					Összesen
	5	4	3	2	1	
0—IV. elemi	8,1	17,2	40,9	24,5	9,3	100%
IV—VIII. elemi	10,3	30,8	39,5	12,5	6,9	100%
IV. középiskola	16,6	32,8	32,3	12,5	5,8	100%
Érettségi	17,4	33,4	36,5	7,9	4,8	100%
Egyetem	46,0	27,0	18,0	9,0	0,0	100%

Lakásviszonyok

Az előzőekkel szorosan összefüggő kérdés a tanulók, illetve szülei lakásviszonyai. Nem közömbös ugyanis, hogy a tanulók milyen körülmények között tanulnak, pihennek és szórakoznak.¹²

› Tanulók lakásviszonyai

Szobák száma	1936	1961
1	9,0	12,8
2	40,0	51,5
3	27,0	12,7
több	24,0	23,0
	100,0	100,0

Bár köztudomású, hogy lakásviszonyaink korántsem kielégítőek, mégis kedvezőnek mutatkozik, hogy a tanulók zöme két vagy több szobás lakásban él. A régebbi felmérések alapján megvizsgáltuk, hogy a szobák száma befolyásolja-e a tanulók tanulmányi előmenetelét?¹³ Az adatok azt bizonyítják, hogy nyilván sok más tényezővel együtt a jó lakásviszonyok kedvező hatással vannak a tanulók előmenetelére is.

¹² A tanulók szórakozására lásd BARTÓCZ i. m. és az újabb felmérés alapján készült MOLNÁR KÁROLY: Mozaikképek a csepeli Jedlik Ányos gimnázium tanulóiról. Ped. Szle. 1961. 7—9. 729—739. p.

¹³ JANKOVITS MIKLÓS: Egy fővárosi iskola ...

Szobák száma	Tanulmányi előmenetel					Összesen
	5	4	3	2	1	
1	6,2	33,0	32,3	13,6	14,9	100,0
2	11,6	31,5	38,5	11,4	7,0	100,0
3	17,9	29,3	30,1	15,0	7,7	100,0
több	26,0	18,0	42,0	5,3	8,7	100,0

Szorosan a lakásviszonyokkal kapcsolatos tényezőknek az iskolai munkára való hatását bizonyítja az alábbi táblázat is:¹⁴

	Jelesek		Bukottak	
	1936	1961	1936	1961
Mással együtt alszik	32,0	11,3	5,0	55,7
Saját ágya van	68,0	88,7	95,0	44,3
Tanulószobája van	32,0	45,6	46,0	37,0
Tanulószobája nincs	68,0	54,4	54,0	63,0
Tanulóasztala van	48,0	73,3	77,0	64,0
Tanulóasztala nincs	52,0	26,7	23,0	36,0

Az iskola összlétszámát figyelembe véve a fenti kérdések így alakulnak:

Mással együtt alszik	21,4%
Saját ágya van	78,6%
Tanulószobája van	46,1%
Tanulószobája nincs	53,9%
Tanulóasztala van	67,9%
Tanulóasztala nincs	32,1%

Megdöbentően magas azoknak a tanulóknak %-a (21), akik mással alszanak egy ágyban. Az együttalvás káros volta egyértelműen nyilvánvaló, s feltételezhető, hogy nem minden esetben a szociális körülményekkel magyarázható. Sok esetben ugyanis azt tapasztaltuk, hogy 2 szobás lakásban 4 személy lakik — a szülők foglalkozásából következtethetően kiegyensúlyozott anyagi viszonyok között —, s mégis a két testvér egy ágyban alszik. A szülők felé irányuló felvilágosító munka nyilván e kérdésben is kedvező eredmé-

¹⁴ JANKOVITS MIKLÓS: A fővárosi gyermekek

nyeket érhet el. Feltételezhetően ugyanez vonatkozik a tanulószobára és a tanulóasztalra is. (A tanulóasztalon olyan asztalt értettünk, mely kizárólag a tanuló rendelkezésére áll, tanulószobán pedig olyan helyiséget, melyet a *tanulás ideje alatt* kizárólag a tanuló használ.) Sok szülő, függetlenül anyagi helyzetétől, nem ismeri fel, hogy milyen jelentősége van a nyugodt és megfelelő tanulási körülmények biztosításának. Szükségesnek látszik azonban rögzíteni, hogy sem az említett, sem általában a szociális körülmények nem hatnak mechanikusan a tanulók előmenetelére. A gátló tényezők nem egyszer serkentőleg hatnak, s éppen rendkívüli akaraterejű embereket edzenek. Számos példa volt erre a Horthy-rendszerben, amikor a munkásság és szegény-parasztság gyermekei, leküzdvé az osztályhelyzetükből előállott nehézségeket, rendkívüli eredményeket értek el.^{15,16}

Az 1936. évi felmérésnél kedvezőtlenebb eredményeket kapunk, ha azt vizsgáljuk, hogy hány tanuló alszik egy szobában. Ebből azonban távolabbi következtetést azért nem lehet levonni, mert a sokadmagukkal alvók nagyrésze a diákotthoni tanulók közül kerül ki.

	1936	1961
	%	%
Egyedül alszik egy szobában	19,0	8,0
2 alszanak „	29,0	29,0
3 „ „	31,0	34,0
4 „ „	15,0	12,0
5 „ „	4,0	2,9
6 „ „	2,0	0,9
7 „ „	0,0	0,7
7-nél többen alszanak egy szobában	0,0	12,3

Egyértelműen kedvező azonban, hogy a tanulók 98,1%-ának lakásában van rádió,¹⁷ és azt rendszeresen hallgatják. Egy 1936/37-ben készült felmérés szerint a tanulóknak csak mintegy 15%-a hallgatott rendszeresen rádiót.

A rádió mellett a televízió egyre növekvő szerepét jelenti, hogy a piákotthoni tanulók számára rendelkezésre álló televíziót is beleszámítva a tanulóknak mintegy 28%-ának lakásában van televízió.

¹⁵ JÁKI LÁSZLÓ: A munkásság és parasztság . . .

¹⁶ NEMES LIPÓT: A bűnöző társadalom kialakulása. Bp. 1935.

¹⁷ BARTÓCZ i. m.

Bejáró tanulók

A tanulók életkörülményeivel kapcsolatban egyik legégetőbb és megoldásra váró kérdés a bejáró tanulók problémája. A bejárás a felszabadulás előttihez képest természetesen növekedett, annak ellenére, hogy a tanulóknak mintegy 23%-a diákokthoni lakó. (Magánházaknál mindössze 20 tanuló lakik.) Különösen akkor válik ez a kérdés fontossá, ha a középiskolai tanulóknak a következő években várható emelkedésére gondolunk. Ez pedig a vidéki középiskolák esetében a bejáró tanulók emelkedését fogja eredményezni. A vizsgált gimnáziumban 1960/61-ben 293 volt a bejáró tanulók száma. Tekintve, hogy ez az össztanulólétszám 33%-át jelenti, nem lehet közömbös annak vizsgálata, hogy a tanuló ifjúságnak ez az egyharmada mennyit és hogyan utazik, és mit jelent ez a tanulmányi előmenetel terén. A 293 tanuló közül 193-an vették igénybe a vonatot, 97-en az autóbust, 68-an a kerékpárt. (Egy tanuló természetesen egyszerre több közlekedési eszközt is igénybe vesz.) Több tanuló tett — a vonat igénybevétele mellett — nagyobb utat gyalog is. (25-en pl. napi másfél órát gyalogoltak.) Számosan gyalog, autóbuzson, majd vonaton teszik meg az utat az iskolába. A bejáró tanulók az oda- és visszautazással átlagosan 125 percet töltenek úton. Ez a valóságban azt jelenti, hogy a tanulók egy része kevesebbet, más része pedig lényegesen többet tölt utazással. A szellemi és fizikai fáradtságot előidéző utazás természetesen kihat a tanulók előmenetelére is.^{18, 19}

Utazási idő	Tanulmányi eredmény				
	5	4	3	2	1
10 perc	15,0	37,0	31,0	11,0	6,0
20 "	11,0	32,0	41,0	10,0	6,0
30 "	15,0	27,0	39,0	10,0	8,0
45 "	7,0	29,0	46,0	8,0	10,0
1 óra	13,0	26,0	33,0	19,0	9,0
1 1/2 "	2,1	30,0	31,0	21,9	15,0
2 "	—	20,0	60,0	20,0	—
2 1/2 "	—	50,0	50,0	—	—
3 "	—	—	100,0	—	—

¹⁸ Az 1934/35. év adatai alapján *Szalkai Zoltán* közölt tanulmányt *A bejáró tanulók* címen. (Mégj. Tanulmányok a neveléstudomány köréből. Szeged, 1936.) E tanulmány a kérdés részletes elemzése alapján ismerteti a bejárás történetét és statisztikai adatait, valamint a bejárás tanulmányi és nevelési hátrányait. A tanulmány statisztikai adatokkal bizonyítja a bejáró tanulók gyengébb tanulmányi eredményét. Az 1960/61. tanévben 28.866 középiskolás „bejáró” tanuló volt.

¹⁹ Lásd még a bejárás kérdéséhez: *SÁRKÁNY LÁSZLÓ: A vidékről vasúton bejáró tanulók ügye. Budapesti Szent László reálgimnázium értesítője. 1929/30. Bp. 1930.*

A tanulók táplálkozása

A régebbi vizsgálatoknak egyik legfontosabb része a tanulók táplálkozásával volt kapcsolatos,²⁰ mert a szociális nyomorúság elsősorban ezen a területen érezte káros hatását.²¹ Vizsgálatunk — annak ellenére, hogy meggyőződésünk volt a kedvező táplálkozás biztosítottasága — kiterjedt a tanulók táplálkozásának felmérésére is. Az étkezés idejére és gyakoriságára vonatkozó kérdéseket egyszerű adatszolgáltatás alapján, az összetételére vonatkozó kérdéseket egy héten keresztül történő folyamatos adatszolgáltatás alapján összegeztük. A részletes adatok bemutatása előtt szükséges rögzítenünk, hogy az étkezéssel kapcsolatban negatívumok elsősorban nem a szociális helyzetből, hanem sokkal inkább rossz szokásból, egészségügyi ismeretek hiányából, vagy azok be nem tartásából erednek. A reggelizés elmaradása, vagy a késői ebédelés (kivéve a bejáró tanulókat) csak bizonyos mértékig tekinthető szociális problémának, sokkal inkább rendetlenségnek, az önkiszolgálás hiányának stb.

Tanulók ebéd és vacsoraidejének megoszlása

Ebéd		Vacsora	
13 h	11%	18 h	6%
13,30	29%	18,30	20%
14	40%	19	37%
14,30	10%	19,30	12%
15	7%	20	20%
15,30	2%	21	3,8%
16	1%	nem vacsorázik	1,2%

Nagy általánosságban tehát a tanulók étkezési ideje kielégítő és az egészségügyi követelményeknek megfelelőnek mondható. Kevésbé helyes azonban, hogy a tanulóknak csak 79,0%-a reggelizik, 69,0%-a tizóraizik és csak 66%-a uzsonnázik. Mint már említettük, valószínű, hogy az étkezések elmaradásának nem annyira a táplálék hiánya, mint inkább a napirend rendezetlensége, vagy egyszerűen csak a tanulók rendetlensége oka.

BUCZKÓ EMIL: A vidékről való bejárás problémája és orvoslása. A gödöllői premontrei kanonok rend gödöllői gimnáziumának és szent Norbert nevelőintézetének értesítője az 1937/38. iskolai évről. Bp. 1938.

²⁰ Ilyenek pl. SOÓS ALADÁR: Az iskolás gyermek élelmezése. Megj. Darányi Gyula szerk. Az iskoláskor egészségügye. Bp. 1933. DARÁNYI GYULA: Egészségügyi vizsgálatok a budapesti magániskolákban és egy pestkörnyéki munkáslakta községben. Népegészségügy 1935. 4, 5, 6. sz.

²¹ JÁKI LÁSZLÓ: Parasztgyermekek táplálkozási viszonyai a Horthy-rendszerben. Köznevelés, 1960. 2. sz.

	1936	1961
Nem reggelizik	5,6	21,0
Nem tízórázik	20,6	31,0
Nem uzsonnázik	23,9	44,0

A 197 diákotthoni tanulón kívül még 102 tanuló részesül kedvezményes térítésű ebédben.

Feltűnően magas a tanulók alkohol fogyasztása. Még akkor is, ha a tanulók egyrésze a valóságtól eltérően — a serdülőkorra jellemző indítékokból — jelezte alkoholfogyasztását, igen magasnak mondható, hogy a tanulók 23%-a fogyaszt pálinkát.

Tanulók alkoholfogyasztása az összlétszám százalékában

	Ritkán	Gyakran	Rendszeresen	Összesen
Sört fogyaszt	30	7	3	40,0
Bort fogyaszt ...	19	4	2	25,0
Pálinkát fogyaszt	20	2	1	23,0

A fent említett hibalehetőségek fenntartásával is negatívan kell értékelnünk, hogy a tanulóknak 12,7%-a rendszeres dohányzóknak vallja magát.

A tanulók munkavégzése

Iskolareformunk és az ebből adódó nevelési feladatok szempontjából sem lehet közömbös, hogy a tanulóifjúság milyen mértékben vesz részt szabadidejében — elsősorban a nyári szünidőben — a termelőmunkában. Ilyen szempontból egyértelműen kedvező, hogy a tanulók nagyrésze (593-an) a nyár folyamán résztvett valamilyen termelőmunkában. Az 593 tanulóból 166-an végeztek odahaza rendszeres mezőgazdasági munkát, 230-an gyárban, üzemben vagy a vasútnál dolgoztak, míg 197-en mezőgazdasági jellegű munkát végeztek. A munkában résztvevők arányosan oszlottak meg az egyes osztályok között, csupán a munkavállalás mennyiségében van eltolódás a negyedik osztályok javára. Az első, második és harmadik osztályban nagyjából egyformán átlagban 26—27 napot dolgoztak, a negyedikesek pedig 33 napot. Ugyancsak a negyedikesek a többi osztályokkal szemben nagyjából már gyárban vagy a vasútnál dolgoztak. A tanév közben a tanulók nagyrésze rendszeresen végez valamilyen munkát a családban. A felmérés során e munkák jellegét nem vizsgáltuk, de az egyéni beszélgetések során nyert válaszok alapján elsősorban a háztartási munkák végzésére következtethetünk. Feltételezhető, hogy a kapott szám a valóságnál magasabb, mégis érté-

kelhető, hogy a tanulók tudatában a munka mint pozitív tényező tükröződik, s ezért saját értéküket a munkavégzés aránytalan eltúlzásával kívánják emelni.

Tanulók évközben végzett munkája

Osztály	Rendszeresen	Rendszertelenül	Családban	Családon kívül
I.	72%	28%	84,4%	15,6%
II.	51%	49%	93,6%	6,4%
III.	52%	48%	92,3%	7,7%
IV.	41,5%	59%	77,0 %	23,0%

Az év folyamán végzett iskolai és iskolán kívüli munka, s sokaknál a nyári termelőmunka is megkívánná, hogy a tanulók nagyobb számban vegyenek részt nyaralásban. A felmérés szerint mindössze a tanulók 51,1 %-a nyaralt. A nyaralók nagyrésze (45% 10 napot, 20%-a 14 napot, 19%-a 30 napot, 10%-a 40 napot, 6%-a ennél több napot) 10—20 napot töltött nyaralással.

Nem lehet közömbös számunkra, hogy a tanulók milyen mértékben rendelkeznek *könyvekkel és napilapokkal*. A tanulók bevallása szerint, ami természetesen csak körülbelüli adatokat jelent, átlagban 49 könyvvel rendelkeznek. Ez az első osztályban 45, a másodikban 44, a harmadikban 31, és a negyedikben 67 könyvet jelent tanulónként. A részletes adatokat az alábbi összeállítás szemlélteti:

Könyvek sz.-a	0	10	20	30	40	50	100	150	200	250	300
Tanulók %-a	4,0	7,8	16,0	15,2	9,0	21,0	17,0	5,0	3,0	1,0	1,0

Arra a kérdésre, hogy olvasnak-e szépirodalmi műveket a kötelező olvasmányokon kívül, a tanulóknak 7%-a nemmel válaszolt. Bár ez a 7% elsősorban az alsóbb osztályok tanulóiból adódik, mégis akad szép számmal negyedikes is, aki nem olvas szépirodalmat. Ennek indoklásául legtöbbször „nem szeretem”-el, vagy „nincs időm”-mel válaszolnak, de akad sajnos olyan negyedikes is, aki kategorikusan csak azt írta válaszul: „mert utálok”.

Az olvasók is további csoportokra bomlanak; rendszeresen olvasókra (23,0%), gyakran olvasókra (46,0%) és ritkán olvasókra (3,1%). Értékes következtetések levonását teszi lehetővé a tanulók újságolvasásával kapcsolatos adat is. A tanulóknak mintegy 40%-a rendszeresen, 50%-a rendszertelenül olvas újságot. (Mindössze a tanulók 10 %-a jelzi, hogy újságot egyáltalába nem olvas.) Érdekes, hogy a csepeli adatokkal szemben az alsóbb és felsőbb osztályos tanulók újságolvasása egyforma szinten mozog.²²

Folyóiratot a tanulók 85%-a olvas. Az újságok és folyóiratok közül legtöbbször a Népszabadságot (234), Nők Lapját (157), az Ország Világot (128),

²² MOLNÁR KÁROLY i. m.

Magyar Ifjúságot (107), Élet és tudományt (103), Filmvilágot (85) olvassák. Azt az igen érdekes kérdést, hogy a tanulók a folyóiratokból és újságból mit olvasnak, a további vizsgálatoknak kellene kimutatni.

Vizsgálódásunkból, mely korántsem terjed ki valamennyi lehető kérdésre, nagyobbarányú következtetés levonására nem vállalkozhatunk. Célunk csak annyi lehetett, hogy egy iskola adataiból kiindulva rámutassunk az ilyen jellegű — illetve *ennél sokkal differenciáltabb és részletesebb* — vizsgálódások jelentőségére és lehetőségeire. Az iskolareformban megrajzolt szocialista iskola megteremtése elengedhetetlenül szükségessé teszi, hogy a régi iskola tanóraszemléletét túllépve feltárjunk és megismerjünk minden olyan tényezőt, mely gátolja vagy támogatja nevelőmunkánkat. Úgy gondoljuk, hogy a tanulók szociális viszonyainak megismerése és feltárása ennek a célnak a megvalósítását nagymértékben megkönnyíti.

Ласло Яки и Дьёрдьне Видязо:

СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОГО И КУЛЬТУРНОГО ПОЛОЖЕНИЯ УЧАЩИХСЯ В ОДНОЙ ПРОВИНЦИАЛЬНОЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Работа показывает данные 800 учащихся гимназии города Хатван, собранные на основе письменных ответов, на вопросы анкет. Авторы рассматривают и исторически сопоставляют теперешние ответы с ответами на схожие вопросы, поставленные учащимся в 1936-ом году. Факты убедительно доказывают, в какой мере изменилась жизнь молодежи средних школ, как благоприятно их социальное положение, но в то же время они указывают на социальные недостатки, влияющие на достижения по школьной работе.

Ladislás Jáki and Mrs. George Vigyázó:

COMPARATIVE EXAMINATION INTO THE STUDENTS' SOCIAL AND CULTURAL SITUATION IN A COUNTRY SECONDARY SCHOOL

The authors of the study analyse the particulars connected with the students' social situation from written questionnaire surveys examining 800 pupils of the Hatvan secondary school. The authors deal with the question in the first place on comparative historical basis after a collation with the particulars of a similar survey from 1936. The data recited by them manifest considerably our secondary school students' life changed advantageously, their favourable social situation, at the same time point also to the social losses affecting still adversely our students' progress.